

SZIKINGER ISTVÁN

Tortúra a nyomozásban

Nagy visszhangja volt Németországban és másutt is annak az ügynek, amely az erőszak alkalmazásával történő fenyegetésről, illetve az ahhoz kapcsolódó következményekről vált ismertté. Az esetenként szélsőségesen eltérő vélemények elsősorban a tortúrával fenyegető rendőrtiszt magatartását, döntését illetően fogalmazódtak meg. Érdeemes azonban áttekinteni magának az eljárásnak a legfontosabb mozzanatait is, hiszen az általános jogelvek és normák mellett azok összefüggéseiben is fontos tanulságok fogalmazhatók meg.

Elrabolták egy dúsgazdag bankár, *Friedrich von Metzler Jakob* nevű 11 éves gyermekét. Fontos, hogy az édesapa tudatosan nem alkalmazott testőrt a fia mellé (sem), mivel meggyőződése szerint mindenfajta kivételezetség elfogadhatatlan. Jakob normál iskolába járt, élte a köznéphez tartozó gyerekek életét.

2002. szeptember 27-én *Magnus Gäfgen* joghallgató a lakására hívta Jakobot, azzal az ürüggyel, hogy a fiú nővére nála hagyott egy ruhadarabot, azt akarja visszaküldeni. A bankárfiú gyanútlanul követte, hiszen ismerték egymást. A tettes azonban megfojtotta az áldozatát, majd – a halál tényét nem említve – váltságdíjat követelt a szülőktől.

Az írógéppel írt levelet a Metzler-villa bejáratánál találták meg. Abban többes szám első személyben fogalmazták meg a követelést, jelezve, hogy teljesítése esetén nem áll szándékukban a család tönkretétele, az élet kioltása. A váltságdíj egymillió euró volt. Azt írták, hogy a gyermek a váltságdíj átadása és biztonságba helyezése után szabadul, az akció célja kizárólag a pénzszerzés.

Az édesapa eleget is tett a felszólításnak, de értesítette a területi belügyi államtitkárt, aki *Wolfgang Daschner* helyettes frankfurti rendőrfőnököt bízta meg a felderítéssel. Az összeget egy villamosmegállóban kellett hagyni. Az édesapa a műanyag zacskóra ráírta: mi eleget tettünk a követelésnek, engedjék el a fiút! A rendőrök megszervezték a figyelést, de az átvételkor még nem léptek közbe. A bűnüldözők abból a feltételezésből indultak ki ugyanis, hogy az elkövetőnek büntérsai vannak, őt magát inkább csak küldöncnek tekintették. A pénz átvevőjét nem volt nehéz azonosítani, hiszen saját gépkocsijával érkezett, majd távozott a zsákmánnyal.

Magától értődik, hogy ettől kezdve figyelték minden lépését. Miután világo ssá vált, hogy egyedüli tettesről van szó (bár három másik személyt is őrizetbe vettek, de azután kiengedték őket). A pénz átvétele utáni napon, 2002. szeptember 30-án Gäfgen befizetett egy utazásra, amelyre még aznap elindultak volna a barátnőjével. Ebben akadályozta meg a rendőrség az elfogással.

A gyanúsított nem működött együtt a nyomozókkal, félrevezető választ adott a kérdésekre. Természetesen a rendőrök mindenekelőtt a rejtékhelyet akarták megtalálni abban a reményben, hogy az áldozat még életben van. Végül sikerült eljutniuk az elrabolt gyermekhez, de már halott volt. Egy tóban találták meg, műanyag zsákban. Triko és alsónadrág volt rajta, szexuális indítékra utaló jelet azonban nem észleltek. A frankfurti rendőrség közleményt adott ki, amelyben tájékoztatta a lakosságot arról, hogy kirívóan viselkedésesítő bűncselekmény történt. Hangsúlyozták, hogy minden emberileg elképzelhetőt megtektek a fiú életének a megmentéséért, de az erőfeszítéseik sajnos nem vezettek eredményre.

A későbbiekben világossá vált, hogy mire utaltak. Amikor Gäfgen már őrizetben volt, úgy döntöttek, hogy mindenképpen kiszedik belőle az igazságot. Házkutatást tartottak nála, amelynek során a váltságdíj nagy része megkerült, ezen túlmenően olyan feljegyzést is találtak, amely kapcsolatba hozható volt a bűncselekmény előkészítésével. Azt már addigra megállapították, hogy a gyanúsított az utazásra szánt pénzen felüli összeget a bankszámláján helyezte el. Ebből is meglehetősen nagy bizonyossággal lehetett következtetni arra, hogy egyedül követte el a bűncselekményt.

Őt magát azzal kívánták beismerni bírni, hogy közölték: a vele együtt elfogott barátnőjét elengedik, ha egyértelművé teszi, hogy neki nincs semmi köze az elkövetéshez. Elhangzott az is, hogy a javára szólna a büntetés kiszabásakor, ha részletes, feltáró beismerő vallomást tenne, de mindenekelőtt felfedné a sértett tartózkodási helyét. Mindez azonban eredménytelen maradt, Gäfgen félrevezető nyilatkozoatoakat tett. Ügyvéd jelenlétét nem igényelte a kihallgatásokon, bár egyszer – még szeptember 30-án – mintegy fél órán keresztül konzultált egy védővel. A kihallgatásokat végző nyomozó pszichológusi vélemény alapján is arra a következtetésre jutott, hogy a terhelt nem működik együtt a hatósággal, magában mérleget, elgondolkodik a lehetséges és az adott helyzetben kívánatos magatartáson. Keresni kellett tehát olyan megoldást, módszert, amellyel rá lehetne venni a férfit a hozzáállása megváltoztatására. Annál inkább, mivel ekkor még mindig reménykedtek abban, hogy az elrabolt fiú életben van.

Ekkor döntött úgy Wolfgang Daschner, a frankfurti rendőrség helyettes vezetője, hogy erőszak alkalmazásával fenyegetik meg a gyanúsítottat, hátha

annak hatására megtörik, és ily módon még megmenthetik a sértett életét. Daschner utasítása – az általa készített feljegyzés szerint – pontosan a következőket tartalmazta: „Az elrabolt gyermek megmentése érdekében elrendelem, hogy Gáfgen újból ki kell hallgatni előzetes figyelmeztetés után, orvosi felügyelet alatt úgy, hogy fájdalmat okoznak neki (sérülés ne legyen). Az elrabolt gyermek tartózkodási helyének megállapítása nem tűr halasztást, így a rendőrségnek kötelessége az arányosság követelményének alkalmazása mellett minden intézkedést megtenni a fiú életének megmentése érdekében.”

Meg kell jegyezni azt is, hogy a Daschner alárendeltségében dolgozó, a nyomozás irányításával megbízott osztályvezetők ellenezték ezt az ötletet. Azt is mondták: nem kötelezhetnek senkit egy ilyen utasítás végrehajtására. A helyettes rendőrfőnök azonban ekkor már elszánt volt. Döntését először szeptember 30-án közölte, az ellenállás miatt azonban másnap kétszer megismételte. Mivel közvetlen beosztottjai szembeszegültek vele, *Ortwin Ennigke*t nyomozót utasította a végrehajtásra, ő készen is mutatkozott rá. Az is tény, hogy a megkérdezett pszichológusi vélemények szerint a módszer nem kecsegtetett sikerrel. Alternatív javaslatként fogalmazódott meg, hogy a terhelt édesanyját kéri meg: beszéljen a fiával, próbálja rávenni őt az áldozat rejtékhelyének felfedezésére.

2002. október 1-jén az erőszak alkalmazásának kilátásba helyezése után a gyanúsított elárulta az áldozat hollétét. Így ténylegesen nem került sor a fizikai kényszer bevetésére. Védő csak ez után kapcsolódott be az eljárásba. Gáfgen szülei meghatalmazást adtak egy ismert ügyvédnek, az éppen Ulmban tartózkodó *Hans Ulrich Endres*nek. Aznap fél háromra ért Frankfurtba, és azonnal felvette a kapcsolatot a védencével. Gáfgen elmondta neki, hogy rátámadtak a rendőrök, fájdalmat akartak okozni, egészen konkrétan azonban nem számolt be a vallomás megszületésének körülményeiről. Természetesen nem tette ezt Daschner helyettes rendőrfőnök (aki a főnöke szabadsága miatt vezetőként tevékenykedett), sem pedig az eljárásról tudomással bíró ügyész. Az utóbbi azonban feljegyzést készített a Daschnerrel folytatott beszélgetéséről, és október 15-én csatolta az iratokhoz.

A botrány december 7-én robbant ki, amikor a berlini *Tagesspiegel* beszámolt a vallatásról. A tudósítás szerint a beismerés az után született, hogy a nyomozó dühében kiverte Gáfgen fogait. Ez nem volt igaz, de mindenesetre alkalmas volt arra, hogy az elkövetett emberrablásról és gyilkosságról az ügyben alkalmazott kihallgatási módszerekre terelje a figyelmet. 2003 januárjában az ügyészség kihallgatta a terheltet, aki elmondta: hogyan született a

korábbi vallomása. Ekkor csatolta Wolfgang Daschner a már hivatkozott feljegyzését az iratokhoz.

Mindazonáltal az ügyészség vádat emelt Magnus Gäfgen ellen, a területi bíróság pedig nem fogadta el az eljárás megszüntetésére, illetőleg a valamennyi bizonyíték kizárására tett védői indítványt. Az ügyvéd ugyanis arra hivatkozott, hogy a német büntetőeljárás törvény 136/a §-a értelmében a terhelt akaratának figyelmen kívül hagyásával szerzett bizonyítékok akkor sem használhatók fel, ha abba az érintett utóbb beleegyezik. Itt azonban nem csupán erről volt szó: Gäfgen az inkriminált kihallgatás után befolyástól mentes körülmények között tett érdemi vallomásokat, az ítélet azokon alapult. A törvényes figyelmeztetések elhangzása után, megállapíthatóan törvényes körülmények között születő terhelti nyilatkozatokat a bíróság a tényállás megállapításánál figyelembe vette, holott az ügyészség valamennyi ilyen adat kirekesztését kérte arra hivatkozva, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok azoktól függetlenül megalapozzák a tényállást és a bűnösség kimondását. Mindenekelőtt a cselekmény konkrét végrehajtási módjára vonatkozóan vette alapul a területi bíróság Gäfgen vallomását, hiszen arra egyébként csak közvetett bizonyítékok álltak rendelkezésre.

A területi bíróság 2003 júliusában életfogytig tartó szabadságvesztést szabott ki a vádlottra. *Hans Bahl* bíró az indokolásban kifejtette: az erőszakkal történő fenyegetés révén megszerzett bizonyíték a német alaptörvénnyel és a joggal ellentétes módon került a vád birtokába, az elkövetett cselekmény súlyára tekintettel azonban az eljárás megszüntetésére e jogsértés miatt nincs lehetőség. Az ítélet indokolása szerint valójában a beismerés részben független a kilitásban helyezett erőszaktól, ami igaz is, hiszen az mindenekelőtt a gyermek megmentését célozta. Másrészt a terhelt a későbbiekben – így a bíróság előtt is – a hivatkozott befolyástól mentesen is megismételte vallomását. A másodfok (szövetségi bíróság) helybenhagyta a területi ítéletet. Németországban egy alkotmánybírói döntés óta nincs lehetőség a feltételes szabadságra bocsátás érdemi (tehát nem csupán kegyelmi eljárásban történő) lehetőségének megadása nélkül életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására. A bíróság mindazonáltal megállapította, hogy Gäfgen esetében a felelősség olyan súlyos, hogy a szabadlábra helyezésre nem az általános szabályok szerint (általában 15 év után), hanem szigorított feltételek mellett van csak lehetőség. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy húsz és harminc év közötti időt minden bizonnyal le kell töltenie.

A történetek után nyilvánvalón nem lehetett eltekinteni Wolfgang Daschner és a kihallgatást végző nyomozó felelősségének tisztázásától. Gäfgen a ki-

hallgatásáról mondottakat úgy pontosította, hogy azt közölték vele: egy specialista érkezik helikopterrel, aki olyan fájdalmat fog okozni neki, amelyet még soha nem érzett. Azt is állította, hogy az őt kihallgató rendőr ténylegesen többször meg is ütötte (mellbe vágta) úgy, hogy egy alkalommal a falnak is csapódott. Ezen túlmenően szerinte azt is közölték vele, hogy ha nem árulja el, hol van az elrabolt gyermek, akkor két kigyúrt fekete férfival tesz egy cellába, akik majd szexuálisan is „kezelésbe veszik”. Az tényként állapítható meg, hogy a beismerő és feltáró vallomás után a holttest megtalálása érdekében lebonyolított szemlén nem volt hajlandó együtt menni Ennigkei nyomozóval, így másokat bíztak meg ezzel a feladattal.

A gyanúsítottról október 4-én, tehát három nappal az ominózus kihallgatás után készült látlelet. Ez lényegében igazolta, legalábbis lehetőségként, Gäfgen elmondását a tényleges bántalmazást illetően. A testén véráláfutások és egyéb olyan sérülések voltak, amelyek néhány nappal korábbi behatásokra utaltak. A konkrét okra vonatkozóan azonban az orvos nem tudott nyilatkozni. A későbbiekben Gäfgen könyvet írt, amelyben beszámolt az őrizetbe vételének körülményeiről. Ennek alapján megállapítható, hogy az őrizetbe vételkor szerezte a sérüléseket. Ezek tehát a kényszervallatáshoz közvetlenül nem kapcsolódnak, de természetesen arra sincs elfogadható indok, hogy miért kellett ilyen erőszakos módszert alkalmazni – arccal a földre kényszerítve – a gyanúsítottal¹.

Gäfgen a helyszínen pontosan megmutatta, hol engedte vízbe a hullát, és azt meg is találták. A rendőrség azonosította a terhelt autójának nyomait az elrejtés helyszínéhez vezető úton. Visszafelé a fiatalember részletes, feltáró vallomást tett. Ez után még néhány helyszínre vitték a gyanúsítottat, ahol tárgyi bizonyítékokat (az elrabolt gyermek iskolaszerei, ruhája) foglaltak le az ő útmutatása alapján. Az időközben elkészülő boncolási eredmény megerősítette a fojtás útján elkövetett emberölés tényét. A rendőrségre visszatérés után Gäfgen találkozott az édesanyja által meghatalmazott ügyvéddel, aki a továbbiakban ellátta a védelmét és képviselést is a különböző ügyekben.

A gyanúsított később többször megerősítette a beismerő vallomásában foglaltakat a rendőrség és az ügyészség előtt is.

A rendőrök ellen megindult az eljárás, a bíróság megállapította bűnösségüket. Tekintettel azonban a nyomatékony enyhítő körülményekre, a figyelmeztetés mellett pénzbüntetés kiszabására került sor.

¹ Magnus Gäfgen: Allein mit Gott, der Weg zurück. Atlantic Milenium Press, Bendorf, 2005, S. 57–61.

Gäfgen a szövetségi alkotmánybírósághoz fordult, az ügyében hozott bírósági határozatok megsemmisítését kérve. Álláspontja szerint a vele szemben alkalmazott kínzás olyan súlyú jogsértés, hogy az eljárás nem lett volna lefolytatható. Az alkotmánybíróság elutasította a kérelem érdemi vizsgálatát. Indokolásában utalt arra, hogy a nyomozás közben elkövetett jogsértés nem feltétlenül hatott ki a bírósági ítéletre, másrészt az alkotmánybírósághoz benyújtott kérelemben írt kifogásait nem megfelelően érvényesítette az ellene folyó perben².

Ez után Gäfgen kérelmet nyújtott be az Emberi Jogok Európai Bíróságához (22978/05.), kérve az Emberi jogok európai egyezményének 3. cikkében foglaltak megsértésének megállapítását. A hivatkozott rendelkezés szerint senkit sem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni. Ezzel összefüggésben a tisztességes eljárás követelményeinek a megsértését is kérte kimondani (6. cikk). A strasbourgi bíróság mindenekelőtt arra a következtetésre jutott, hogy a fenyegetések tartama (a kihallgatás panaszzolt része nem haladta meg a tíz percet) az elrabolt gyermek életéért aggódó rendőrök idegállapota miatt nem kínvallatásról, hanem „csupán” embertelen bánásmódról volt szó, ami persze ugyanolyan kategorikus tilalom alatt áll, mint a tortúra, de az emberi méltóság sérelmének mégis relatíve csekélyebb fokát jelenti. Tekintettel azonban arra, hogy a nemzeti fórumok előtt a kérelmező már megfelelő elégtételt kapott, sértetti minősége nem ismerhető el. Ezért nem valósult meg az egyezmény 3. cikkében foglaltak sérelme. A 6. cikkre vonatkozóan az Emberi Jogok Európai Bírósága a német igazságszolgáltatás döntéseivel egyezően állapította meg, hogy a vitathatatlanul jogellenesen szerzett bizonyítékok nem gyakoroltak lényeges hatást az ügy végső kimenetelére.

Gäfgen ezt a döntést nem fogadta el, ezért a Nagykamarához fordult, ahol meghozták a végleges határozatot. A strasbourgi másodfok megváltoztatta az ítéletet: mind a 3., mind pedig a 6. cikk megsértését kimondták. A kérelmezőnek megítélték az eljárással kapcsolatos költségeit, kártérítést azonban nem kapott. A Nagykamara kifejtette, hogy a rendőrök motivációja érthető: egy gyermek életének a megmentéséért tették azt, amit elengedhetlenül szükségesnek gondoltak. Az emberi méltóságot védő 3. cikk megsértését azonban ez sem legitimálja.

² BVerfG 2 BvR 1249/04.

Tanulságok

A Jakob Metzler elrablásával, megölésével, valamint az eljárás lefolytatásával, az alkalmazott módszerekkel kapcsolatos ügyek fontos tanulságokat hordoznak.

Mindenekelőtt érdemes röviden kitérni a sértett édesapjának felfogására és magatartására. A bankár következetesen vallotta, hogy nincs helye kivételezettségnek. Gyermekei védelmére ezért nem fogadott testőröket, holott megtehetette volna. Tiszteletet érdemlő álláspont. A társadalmi nyitottság fontos üzenetet hordoz: közösségben élünk, nem zárkozhatunk el egymástól.

Ezzel kapcsolatban nem lehet említés nélkül hagyni a 2011 júliusában Norvégiában elkövetett tömegmészárlást. De emlékezhetünk Olaf Palme svéd miniszterelnök meggyilkolására is. Mindegyik ügyben valamilyen szerepet játszott az elővigyázatossági intézkedések elmulasztása, általában az emberek iránti bizalom, a rossz szándék feltételezésének hiánya.

Kétségtelen tény, hogy a vasrácsok, a magas kerítések, a testőrök nem csupán védelmet nyújtanak, hanem egyfajta elzártságot is előidéznek, nem beszélve a bizalmatlanság légkörének általános megteremtéséről. Egészen bizonyos, hogy a fizikai, technikai és átvitt értelemben emelt falak rossz üzenetet hordoznak. Ennek ellenére megállapítható, hogy az alapvető óvintézkedések mellőzhetetlenek. A technikai fejlődés következtében olyan lehetőségek nyílnak meg a bűnözők előtt, amelyekkel szemben a korábban – főleg kisebb közösségekben – sikeresen alkalmazott informális kontroll már nem nyújt megfelelő oltalmat. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a nagyobb veszélyeztetettség – így egy gazdag család gyermeke esetében az emberrablás és váltságdíj követelése mint lehetőség – elkerülhetetlenül szükségessé teszi a védekezést. A rossz társadalmi hatások elkerülése inkább a választott eszköz vagy módszer tapintatos alkalmazásával érhető el.

Az említett ügyek kapcsán azonban nem az elővigyázatossági intézkedések, hanem mindenekelőtt a tortúra alkalmazhatóságának kérdése vetődött fel. A válasz a maga általánosságában elutasító, mégis megfogalmazódnak fenntartások, de legalábbis jól kitapinthatók. Mindenekelőtt arról van szó, hogy az emberi méltóságot sértő beavatkozás elvi súlya ellenére a kétséget kizáróan megállapítható jogsértéssel szembeni szankciók feltűnően enyhék. Annak ellenére, hogy a német alaptörvény minden mást megelőzően szögezi le: az emberi méltóság érinthetetlen. Nem nehéz levonni a következtetést: az eljáró bíróságok nem tudták függetleníteni magukat a kinvallatás (vagy „csupán” embertelen bánásmód) sértettjének a személyétől. Olyannyira, hogy az Embe-

ri Jogok Európai Bírósága ezt a minősítést meg is tagadta Gäfgentől. Itt is hivatkozhatunk egyéb esetekre. Az *Engel kontra Magyarország-ügyben* (46857/06. számú kérelem, 2010. május 20-i ítélet) egy rendőrgyilkosnak adott igazat az Emberi Jogok Európai Bírósága, méghozzá szintén az emberi méltóságot védő 3. cikk megsértése miatt. A strasbourgi Nagykamara döntése azonban világossá tette: az emberi jogok mindenkit megilletnek, senkit nem lehet kizárni azok oltalma alól. Más kérdés, hogy a konkrét jogkövetkezmények megállapítása, illetőleg alkalmazása során már figyelembe lehet, sőt: kell venni az ügy összes körülményét, így a sértett személyét és magatartását is.

A legfontosabb probléma az erőszak alkalmazásával, illetőleg fenyegetéssel kicsikart vallomás megítélése. Itt meg kell jegyezni, hogy ebben a tekintetben az eljáró bíróságok meglehetősen egységesen állapították meg: az ilyen módszer alkalmazása ellentétes a német alaptörvénnyel, az Emberi jogok európai egyezményével, az emberi jogok általánosan elfogadott normáival. A kérdés igazán az, hogy vannak-e olyan értékek, amelyek szolgálata mégis elfogadhatóvá teszi az igazság erőszakkal vagy fenyegetéssel történő kiderítését. Sokan éppen a Gäfgen-üggyel érvelnek a kínvallatás és a hasonló bánásmód tilalmának relativizálása érdekében. Fontosabb-e egy gyermekgyilkos (az adott pillanatban „csak” emberrabló) emberi méltósága, mint a sértett élete (és azzal együtt az ő emberi méltósága)? Ha a tortúra tilalma nem lenne abszolút, akkor nyilvánvalóan nemmel kellene válaszolni a feltett kérdésre. Másfelől azonban – ha feltéve, de meg nem engedve elfogadnánk a korlátozás lehetőségét – meg kellene mondani, hogy meddig lehet elmenni.

A kényszervallatás bizonyos formáit legalizálni kívánó szerzők szinte kivétel nélkül a „ketyegő bomba” példáját hozzák fel érveik megerősítésére. Azt a kérdést teszik fel, hogy megengedhető-e valamiféle erőszak alkalmazása egy terroristával szemben annak érdekében, hogy a tőle kapott információk felhasználásával megakadályozzuk egy város felrobbantását, százezrek, esetleg milliók életének a kioltását. Ténylegesen azonban ilyen helyzetről a szakirodalom nem számolt be. A jelen írás tárgyát szolgáló ügyben egyetlen emberi életről volt szó. Válaszolni kell tehát arra: helytálló-e a „ketyegő bomba” tényállásából levont következtetés (vagyis ilyen esetben a kényszer megengedhetőnek nyilvánítása) akkor is, ha egyetlen áldozatról van szó. A Wolfgang Daschner mellett kiálló szerzők szerint egyértelműen igen. Ha viszont ez így van, akkor nyilván tovább lehet kérdezni: szexuális vagy éppen – akár a terrorizmussal vagy a szervezett bűnözéssel összefüggésbe hozható – vagyoni deliktumok esetén mi indokolja az elkövetéssel megalapozottan gyanúsítható személy méltóságának a sértettek jogai és érdekei fölé helyezését. Nincs határ.

Megjegyzendő, hogy Németországban már a múlt század hetvenes éveiben is felmerült a kínvallatás törvényesítésének lehetősége. *Ernst Albrecht* 1976-ban publikálta államfilozófiáját, amelyben felbukkan a „ketyegő bomba” az-óta sokszor ismételt példája³. A későbbiekben elsősorban *Winfried Brugger* nevéhez fűződik a fizikai erőszak vallatási célú alkalmazásának szorgalmazása, szigorúan meghatározott feltételek mellett és ugyancsak rögzített körülmények között. Az érvelés lényege, hogy a támadó jogait a potenciális áldozatok életével és emberi máltóságával összevetve a közhatalomnak nem csupán lehetősége, hanem kötelessége adott esetben akár a tortúra alkalmazása⁴.

Fontos megállapítást tett *Budimir Babović* a rendőrségi tortúrával kapcsolatban. Szerinte az a brutalitás egyik alfaja, amelyen belül különös hangsúlyt kap az a meggyőződés, hogy a célok – ebben az esetben mindenekelőtt a feltáró beismerő vallomás megtétele – az erőszak alkalmazása útján érhetők el⁵. Esetünkben ez látszólag igazolódik is, hiszen tény, hogy Gäfgen a fenyegetés hatására árulta el a gyermek (holttestének) hollétét. Itt azonban ismét utalni kell arra, hogy a terhelt racionálisan mérlegelt, ebből következően okkal és joggal lehet arra következtetni, hogy a sértett életben léte esetén ilyen presztízió nélkül is elmondta volna az igazat.

Wolfgang Daschner ismertté vált magatartása ügyében már nem csupán a kutatók, hanem a gyakorlati szakemberek, politikusok is megszólaltak. Az elsők között volt *Geert Mackenroth*, a német bírószövetség elnöke. Ő kijelentette, hogy a kínzás alkalmazása elképzelhető akkor, ha ezzel a jogsértéssel egy magasabb jogi értéket tudunk védeni. Több politikus is egyetértését fejezte ki a frankfurti helyettes rendőrfőnök eljárásával és felfogásával⁶.

A tudomány képviselőinek többségi véleménye szerint a kínvallatás semmilyen körülmények között nem illeszthető be egy jogállam rendjébe. *Florian Lamprecht* arra mutatott rá, hogy hamis a jogi és erkölcsi szempontok szembeállítás: mindkét érték- és normarendszerből a tortúra kategorikus tiltása vezethető le⁷. Hasonlóképpen nyilatkoztak más szerzők is⁸. Védelmé-

³ Ernst Albrecht: *Der Staat: Idee und Wirklichkeit – Grundzüge einer Staatsphilosophie*, Aufl. 2. Seewald Verlag, Stuttgart, 1976, S. 174.

⁴ Winfried Brugger: *Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter?* *Juristen Zeitung*, Jg. 55, Heft 4, 2000, S. 171.

⁵ Budimir Babović: *Police Brutality or Police Torture. Policing*, vol. 23, no. 3, 2000, pp. 374–375.

⁶ Kay Bourcarde: *Folter im Rechtsstaat? Die Bundesrepublik nach dem Entführungsfall Jakob von Metzler*. Gießen, 2004, S. 12–14. http://www.bourcarde.eu/texte/folter_im_rechtsstaat.pdf

⁷ Florian Lamprecht: *Darf der Staat Foltern?* Mentis-Verlag, Paderborn, 2006

⁸ Urs M. Fiechter: *Folter: Angriff an die Menschenwürde*. Horlemann Verlag, Berlin, 2008; Jan Philipp Reemtsma: *Folter im Rechtsstaat?* Hamburger Edition Verlag, Hamburg, 2005

be vette erkölcsi megfontolások, valamint az elkövető és az áldozat jogainak szembeállítására alapján a veszélyelhárítási célzatú kínvallatást *Rainer Trapp*⁹. *Volker Erb* a szükséghelyzet büntetőjogi büntetlenségi okának értelmezésével próbálta törvényesen is megalapozni a mentési célból alkalmazott erőszakot, illetve az azzal való fenyegetést¹⁰.

Hogyha elfogadjuk, hogy az emberi méltóság abszolút jogának védelme érdekében nincs helye kínvallatásnak, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak, akkor természetesen közömbös az a kérdés, hogy veszélyelhárítás vagy felderítés céljából kívánják annak alkalmazását.

A bűnüldözés története példázza, hogy az eredetileg kivételesnek tekintett eszközök alkalmazása terén gyakorlatilag nem lehet tartható határokat felállítani. Példa erre a titkos adatszerzés, illetve az ilyen információgyűjtés, amit a legsúlyosabb deliktumok felderítése, esetleg megelőzése céljából enged a törvény. Ennek ellenére nem lehet megakadályozni a csekélyebb jelentőségű bűncselekmények ilyen módon történő felderítését – hiszen az egyébként jogszerűen engedélyezett lehallgatásokból megismerhető tartalom természetesen előre nem határozható meg – és a keletkezett adatok (közvetlen vagy közvetett) felhasználását nehéz volna megtiltani, ha azok bűncselekményre utalnak. Vannak olyan eszközök és módszerek (számos szakember szerint ilyen lehet a kényszervallatás), amelyeket csak a terrorizmus legveszélyesebb megnyilvánulásainak megelőzésére, megakadályozására szabad használni. Csakhogy ma már közhely: a terrorizmus összefügg(het) a szervezett bűnözéssel, az utóbbi pedig a „normál” kriminalitással. A Daschner-ügy tehát ebből a szempontból éppen arra példa, hogy nem csupán tömegek életét fenyegető helyzetek vannak, hanem egyetlen sértett ügyek is. Nyilvánvalóan ugyanígy el lehet indulni a terrorizmustól visszafelé, és feltenni a kérdést: fontosabb-e az esetleg többszörösen büntetett előéletű terhelt méltósága, mint a százmilliós vagyoni érték megmentése?

A „ketyegő bomba” példájával érvelő szerzők általában nem engedik meg a tévedés lehetőségét. Feltételezik, hogy a terrorista vallomása révén meg tudják akadályozni a katasztrófát, továbbá azt is, hogy az illető meg fog törni a tortúra alkalmazása alatt, esetleg már annak kilátásba helyezése után is.

Gáfgen esetében az egyik hipotézis igazolódott, a másik nem. Helyesnek bizonyult az a pszichológusi vélemény, amely szerint a gyanúsított racionálisan mérlegelt. Emlékeztetni kell az olvasót arra, hogy egy joghallgatóról volt

⁹ Rainer Trapp: *Folter oder selbstverschuldetet Rettungsbefragung?* Mentis-Verlag, Paderborn, 2006

¹⁰ Volker Erb: *Folterverbot und Notwehrrecht*, In: Peter Nitschke (Hrsg.): *Rettungsfolter im modernen Rechtsstaat: Eine Verortung*. Kamp Verlag, Bochum, 2005

szó. A „fájdalomspecialista” érkezéséről szóló közlés elegendő volt ahhoz, hogy a terhelt megtörjön. A tragédiát azonban nem sikerült elkerülni, akkor már nem is lehetett, hiszen Jakob Metzler halott volt a kihallgatás idején. Igazán – eltekintve az alkotmányjogi kérdésektől – az vizsgálándó: megalapozott volt-e az a feltételezés, hogy az elrabolt gyermek még életben volt a kényszervallatáskor? Azt kell mondani, hogy nem.

A történetből kiderült ugyanis – és ez az inkriminált döntés meghozatalakor már tudott volt –, hogy egyedüli, méghozzá nem profi elkövetőről volt szó. Ha tehát nem volt jel arra – márpedig nem volt –, hogy akár a bűntársai-val, akár az áldozatával felveszi a kapcsolatot, akkor ebből okszerűen lehetett volna következtetni a gyermek halálára. Annál inkább, mivel a bárki mással való és az ügyben releváns kommunikáció hiánya a tervezett utazás megkezdéséig megállapítható volt. Nehezen, sőt: egyáltalában nem képzelhető el, hogy Gäfgen úgy akart volna elindulni, hogy valamilyen módon nem rendelkezik áldozata sorsáról, vagy nem győződik meg arról, hogy meghalt (ha éppen ez volt az egyenes vagy közvetett szándéka). Ezt erősíti az is – amit akkorra már szintén ki lehetett deríteni –, hogy Jakob Metzlerrel ismerték egymást. A fiú kiszabadulása esetén tehát biztos lett volna a lebukás. Szintén fontos a hivatkozott pszichológusi vélemény. A kihallgatáskor ugyanis a gyanúsított tudta, hogy lelepleződött. Ebből következően a gyermek életben léte esetén nyilvánvalóan a rejtkehely felfedése lett volna a számára logikus lépés. Eredeti célját nem érthette el, így a büntetés minimalizálása vált volna elsőrendű céljává. Ebből a szempontból pedig egyáltalában nem mindegy, hogy a sértett sorsa hogyan alakul. Joghallgatóként mindezzel nyilvánvalóan tisztában volt azon túlmenően, hogy a nyomozók is felhívták erre a figyelmet.

A helyzet higgadt, utólagos elemzése alapján tehát megállapítható: az október 1-jei kihallgatáskor rendelkezésre álló adatok nem támasztották alá azt a verziót, amely szerint a gyermek életben volt. Ha mégis így lett volna – tekintettel arra, hogy Gäfgen sem vele, sem mással nem lépett kapcsolatba –, akkor olyan helyen kellett volna tartózkodnia (például egy barátnál), ahol nem fenyegette közvetlen életveszély. Tudjuk persze – és érthető –, hogy ott és akkor a rendőrök idegesek voltak, mindenképpen el akarták kerülni a tragédiát. A kapkodás, a kétségbeesett cselekvés azonban súlyos veszélyekkel jár. Azt mindenesetre meg lehet állapítani, hogy a „ketyegő bomba” példa két alapvető feltételezése közül az egyik itt nem állt fenn: a jogellenes fellépés nem volt alkalmas a veszély elhárítására.

Az emberi méltósághoz való jog abszolút a német (és a magyar) jogban. Ha – feltéve, de meg nem engedve – mégis korlátozhatónak nyilvánítanánk,

akkor is csak a szükségesség és arányosság elvének megfelelően lehetne törvényesen csorbítani. Amennyiben tehát a közhatalmi fellépés nem elengedhetetlen a cél megvalósításához, és nem is bizonyosan alkalmas arra, akkor az alapjogi korlátozás még az abszolút tilalom feloldása esetén sem volna alkotmányosan megvalósítható. Ez a helyzet Magnus Gäfgen ügyében, de a „ketyegő bomba” esetében is. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy a terroristák nem lebecsülhető része akár az életét is kész feláldozni az általa szolgálni kívánt ügy, illetve csoport érdekében.

Összességében tehát azt lehet mondani, hogy a Jakob Metzler elrablásával összefüggő eljárások nem igazolták a kínvallatás vagy embertelen bánásmód létjogosultságát, de még az erre irányuló érveket sem erősítették. Ellenkezőleg. Emlékeztetni kell arra is, hogy abban valamennyi bíróság egyetértett: a tortúrával megszerzett bizonyítékot törvényesen felhasználni, értékelni nem lehet. Gäfgent azért lehetett elítélni, mert több alkalommal tett befolyástól mentesen beismerő vallomást. Más kérdés, hogy ha a tortúra után hallgatott volna, akkor mi lett volna a jogellenes vallatás eredményével (tehát a megtalált holttesttel és a hozzá kapcsolódó szakvéleménnyel mint bizonyítási eszközzel). Egy jogállamban csakis a mérlegelhető bizonyítékok köréből történő kirekesztés lehet a válasz. Ezért azt is meg kell jegyezni, hogy Wolfgang Daschner döntése, illetve annak végrehajtása nem csupán alkotmányosan kifogásolható, hanem az eredményesség szempontjából is kockázatos, sőt: megengedhetetlen volt.

Ezzel összefüggésben persze a tisztesség kedvéért sem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy az erőszakkal való fenyegetés nem a beismerő vallomás kicsikarása érdekében történt. Az ugyanis 2002. október 1-jén már a mondottak szerint teljesen világos volt, hogy Gäfgen követte el a bűncselekményt, a bizonyítás sem látszott túlságosan problematikusnak. Nem kétséges tehát, hogy a rendőrök erőfeszítése valóban a gyermek életének megmentésére irányult. Ez pedig önmagában, jellegét tekintve inkább rendészeti, semmint büntfelderítési cél. Ezt azért kell kiemelni, mert a tortúra intézményesítésének hívei általában hangsúlyozzák: sem büntetési célból, sem pedig a bűnösség beismerésének kikényszerítése érdekében nem tartják megengedhetőnek a kínvallatást vagy a hasonló módszerek alkalmazását. Érvelésük lényege éppen az, hogy összehasonlíthatatlanul nagyobb veszélyt lehet elhárítani a tortúra meghatározott keretek között történő alkalmazásával, mint amekkorát maga az egyébként elvileg általuk sem elfogadható fellépés okoz. Másképpen szólva: a „kisebbik rossz” választása az, ami egyesek szerint legalizálhatja – bizonyos feltételek mellett – a kínvallatást vagy a hasonló módszereket.

A jogrendszerbeli (rendészet mint közigazgatásijog-alkalmazás kontra büntetőeljárás) kérdések tárgyalása előtt ki kell térni még egy problémára. Arról van szó, hogy a kínvallatás bevezetésének hívei gyakran próbálják olyan mázzal leönteni a kezdeményezést, ami talán a legnagyobb veszélyt jelenti. Daschner utasítása – amint arról szó volt – tartalmazta az orvosi felügyelet kikötését. Mások, például az amerikai *Alan Dershowitz*, jogi „garanciákat”, például bírósági engedélyezést követelnének meg¹¹. Az ilyen képmutató megnyilvánulások alkalmasak lehetnek arra, hogy egyesekben a hivatalosság, az alkotmányos elfogadhatóság látszatát keltsék. A hivatását és esküjét komolyan vevő orvos azonban természetesen nem felügyelheti a kínvallatást (bár a konkrét esetben ténylegesen volt erre a szerepre vállalkozó), mint ahogyan a rendőr sem alkalmazhatja azt. A bíróság nem adhat engedélyt kínvallatásra, mert a tortúra önmagában véve tilos és embertelen.

Ami pedig a rendészet és a bűnüldözés viszonyát illeti, el kell mondani, hogy nincs éles határvonal. Ez azt jelenti, hogy a közigazgatási működés keretében is cél a felderítés segítése. Erre példa a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 33. § (2) bekezdésének b) pontja, amelyik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személyek (közigazgatási) előállítására ad lehetőséget. Semmiféle megelőzési vagy más rendeltetés nem vezethető le a normából. Más oldalról a büntetőeljárásnak is célja a bűncselekmények megelőzése, ami a büntetés kiszabásánál már alapvető szempontként jelentkezik. A különbség tehát inkább csak elvileg ragadható meg, az átfedések elkerülhetetlenek. Példa erre éppen a Gäfgen-ügy, amelyben a megszerzett információ az eredeti cél elérésére alkalmatlan volt, az eljárásban viszont a törvényességi problémáktól eltekintve nyilvánvalóan fontos bizonyítékként szolgált. Nem tartható tehát a tortúra bevezetésének a veszélyelhárítási és bűnüldözési tevékenység elválasztásán alapuló igazolása sem.

A mondottak alapján leszögezhető, hogy a Jakob Metzler elrablásával, meggyilkolásával kapcsolatos ügyek elemzése nem igazolja a tortúra meghatározott feltételek mellett történő bevezetését szorgalmazó szakemberek álláspontját. Természetesen ebből az egyetlen ügyből nem lehet általános következtetéseket levonni. Éppen ezért azoknak sem kellene erre hivatkozniuk, akik saját tortúra-párti nézeteik megerősítését látják a Gäfgen–Daschner-ügyben. Tévesen.

¹¹ Alan Dershowitz: *Why Terrorism Works? Understanding the Threat, Responding to the Challenge*. Yale University Press, New Haven, 2003

IRODALOM

Albrecht, Ernst: Der Staat: Idee und Wirklichkeit – Grundzüge einer Staatsphilosophie, Aufl. 2. Seewald Verlag, Stuttgart, 1976

Babović, Budimir: Police Brutality or Police Torture. *Policing*, vol. 23, no. 3, 2000

Bourcarde, Kay: Folter im Rechtsstaat? Die Bundesrepublik nach dem Entführungsfall Jakob von Metzler. Gießen, 2004 http://www.bourcarde.eu/texte/folter_im_rechtsstaat.pdf

Brugger, Winfried: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *Juristen Zeitung*, Jg. 55, Heft 4, 2000

Dershowitz, Alan: Why Terrorism Works? Understanding the Threat, Responding to the Challenge. Yale University Press, New Haven, 2003

Fiechtner, Urs M.: Folter: Angriff an die Menschenwürde. Horlemann Verlag, Berlin, 2008

Gäfigen, Magnus: Allein mit Gott, der Weg zurück. Atlantic Milenium Press, Bendorf, 2005

Lamprecht, Florian: Darf der Staat Foltern? Mentis-Verlag, Paderborn, 2006

Erb, Volker: Folterverbot und Notwehrrecht. In: **Nitschke, Peter (Hrsg.):** Rettungsfolter im modernen Rechtsstaat: Eine Verortung. Kamp Verlag, Bochum, 2005, S. 149–167.

Reemtsma, Jan Philipp: Folter im Rechtsstaat? Hamburger Edition Verlag, Hamburg, 2005

Trapp, Rainer: Folter oder selbstverschuldete Rettungsbefragung? Mentis-Verlag, Paderborn, 2006